

KONTAPOESIAREN MODULU METRIKOAK HEGOALDEKO USARIOAN

Billabona, 1989-V-26

Juan Mari Lekuona

Herri-literaturaren esparruan, eta azkenaldiko ikaskuntzei gagozkielarik, ezertan aurrerabiderik egin bada, kontapoesiari buruz izan dela esango genuke, besteak beste. Gaurregun poemon saila nahiko mugaturik daukagu, antologia aski hornitua, eta azterketak, batez ere lan monografikoenak, ez gutxi bideratuak. Gaur kontapoesia, sail berezia ezezik, balioetsuenetarikoa ere badugu herri-literaturan.

Gaiari lehen hurbilketa ona egin zaion arren, aurrerapausu asko dago emateko oraindik, beste literatur alorretan bezalatsu. Eta ekinbide bat haserakoan gaiaren beharrak eta langilearen ahalak ongi uztartzea ezinbestekoa denez, estrofen egiturak aztertzea gogoratu zait, gaia oro har gutxi landurik dakusagunez, eta nire ofizioak sail hori lantzerara naramenez, poesi egiturei buruz orain arte egin ditudan lanak gogoan.

Geure urratson abiapuntu, eta oraingoz bildumarik osoena dugunez gero, idazlan hau daukagu begiaurrean: "Euskal baladak" (1). Gure arloa oro har lantzen ez badu ere, oharkizun jakingarriak aipatzen ditu poema jakinei buruzko aurkezpenetan. Liburu honetako bilduma oinarri hartuz, hari nagusiak markatzea da gure egitekoa: sail zabalak hesituz, barruko ereduen egitura irudikatzea eta gaiari buruzko ikuspegia laburbiltzea.

Egitura metrikoak bere osoan sailkatu, zenbatu eta balioztatzeak ikuspegi jakingarria dakar kontapoesiaren ezagutzarako. Egon diren modulu metriko desberdinak, puntuen eta silaben asko edo gutxian, edota beste tekniketan, eraikirik geratzen da diskurtsu poetikoa eta hitzaren eraikuntza gutzia. Alderdi garrantzizkoa testu poetikoaren estiloa zehaztu nahi bada.

---

(1) Y. Lakarra, K. Biguri, B. Urgel: *Euskal baladak*, 2 t. "Hordago". Donostia, 1983.

1. LAN METODOA

Azterketak egiteko materiale bat behar eta, *Euskal Baladak* aipatu liburua hartu dugu aztergai. Oraingoz multzorik zehatzena eta fidagarriena ere badenez, eta gure lanerako jakingarriena ere bai; eta bestalde, nahiko argibide ere jalgitzen dizkigunez, bilduma hori izan da gure aukera, gure lanaren oinarri nagusia.

Lehenengo lana eskema metrikoak egitea izan da, bildumako poema guztien zehaztapenak bilduz, ezaugarriak jasoz, ohar aipagarriak kontuan hartuz. Hori bai: eskema metrikoetan ezin dugu esan erabateko zehaztasunean gabiltzanik, ezinezkoa denez adostasuna silabak zenbatzeko orduan. Izan ere, sinalefak eta kontrazioak egiteko erak, tokian-tokian kantuak ahoskatzeko moduak eta lizentziak han eta hemen desberdinak direnez, baliteke denok bat ez etortzea guk eginiko eskemekin. Hala ere, silaba gutxitako balantza eta fluktuazioa denez, baliagarri direla uste dugu modulu metrikoak nahiko egoki tajutzeko. Mugak muga, esparruak nahiko garbi bereizten bait dira.

Hurrengo lana, sailkatzea da. Hemen ere zail da adostasun bat lortzea. Hasteko, bi tradizio dauzkagu: ifarraldekoa eta hegoaldekoa (2). Estrofaren diseinua desberdin marrazten dugunez, ezin bat etorri estrofei buruzko izendegian. Guk, esan dugunez, *Euskal Baladak* hartu dugu hornigai, eta honela da liburu honetako jokabidea:

“*Neurtitzak*: Hispaniar Erromantzeroan gertatzen den bezala... neurtitzen eraketa da tradiziozko testuak argitaratzekoan arazo eztabaidatuenetarikoa. Gure kasuan arazo hau, euskal metrikoak azterketen garapenaren laburra kontutan harturik, askozaz larriagoa dugu, hain eztabaidatua ez bada ere. Kontua neurtitz laburra... edo luzeak baina bi hemistikiotan banaturik argitaratzea da. Oro har, lehenengo aukeratu dugu, nahiz eta Antologia honetan aldaera batzu neurtitz luzez agertzen diren, hemistikioen arteko etena ateratzea ezinezkoa bait zen batzuetan” (3).

Beraz, aztergai bildumaren iritziari utsiz, eta honi neronek *Ahozko euskal literatura*-n esanikoa sailkapen eredu hartzen dudalarik (4), honen arabera egin ditut estrofen multzoak. Hegoaldeko bertsolari tradizioari utsiz eginiko sailkapena dugu, beraz. Eta baliagarri dela uste dugu, besterik erabakitzen ez den bitartean.

---

(2) J. Haritschelhar: *Le poète souletin Pierre Topet-Etchaun (1786-1862)*. “Cino del Duca”. Biarritz, 1969, 507 eta 478 or.

(3) Y. Lakarra, K. Biguri, B. Urgel. *Ibid.*, 2 t., 11 or.

(4) J. M. Lekuona: *Ahozko euskal literatura*. “Erein”. Donostia, 1982, 139 or. eta hur.

Azken urratsa, emaitza nagusienak biltzea da, eta zenbait ondorio azpimarratzea. Begirada batean, ugaria ez da jasoko dugun uzta, baina ikuspegi zehatzagorik, eta batez ere aipagarriagorik aurki daiteke kontapoesiaren ezagutzarako, ibilpide hau burututakoan.

2. MODULU METRIKOAK

Guk aztergaitzat hartutako kontapoesiaren bildumak, eraskotako neurera moldeak erakusten dizkigu. Zehaztaperen eta egiaztaperen honek, gauzaren aberastasuna ezezik, erakusten digu, beti ez direla berdinak izan konbentzio metriko-literarioak. Eta nabari diren aldakuntzetatik eta besterik gabe, datu kronologiko zehatzik atera ez badaiteke ere, honek adierazten digu, eredu desberdinetara jo duela kontapoesiak garaiko ulerkuntza eta sentiberatasun estetikoari jarraituz.

Nahiz eta guk aukeratu bildumako poema kopurua haundia ez izan, zehazketa asko eskatzen dizkigu, estrofa-moldeen aniztasuna dela bide. Sail nagusi hauek hesitu ditugu:

1. *Modulu finkoak silabetan, bertso-lerrotan, puntutan*
  - Puntuak hoskidetuz
  - Eredu paralelistikoak
2. *Modulu finkoak silabetan eta puntutan, ez hala bertso-lerrotan*
  - Tiradak
3. *Modulu finkoak bertso-lerrotan eta puntutan, ez hala silabetan*
  - Estrofa periodotuak
4. *Modulu finkoak puntutan, ez hala silaba eta bertso-lerrotan*
  - Periodoak
5. *Modulu ez-finkoak silabetan, bertso-lerrotan, puntutan*
  - Bertso libreak

Uste dugu eskema honetan biltzen direla eredu denak edo gehienak, eta bereizten ere direla modulu desberdinak, modulu metrikoen osagaiak kontuan hartuz. Besterik da gauzen izendapena, batez ere gero etorriko dena. Baina gure helburua oraingoz ez da izena asmatzea eta jartzea, baizik eta eskema metrikoen deskribaketa, hauen sailkapena egitea eta modulu bakoitzaren ezaugarriak aipatzea. Eta izenei buruz, berriz, lehenagorik balego, behin-behingo ezarri. Eta ez balego, berriz, oinarriak jarri, errazago etor gaitzen denok izen jakinetan elkar hartzera.

3. PUNTUAK HOSKIDETUZ

3.1. LAUKO TXIKIA

3.1.1. Datuak

a. *Ereduak*

- “Frantziako anderea” (EB, 97-104 or.) (5).
- “Aitorra” (EB, 183-184 or.).
- “Kristo meza ematen” (191-192 or.).
- “Neska soldadua” (143-145 or.).
- “Trinidadeko aldareak” (205 or.).

b. *Adibideak*

“Zer egite’ozu ama
orrelan tristerik?
Nobedade barriak
jakin ditudaz nik”
(EB, 97 or.).

“Trinidadeak ditu
iru aldare
iru aldare eta
zazpi lanpare”
(EB, 205 or.).

c. *Eskema metrikoak*

7 -/ 6 A/ 7 -/ 6 A
7 -/ 5 A/ 7 -/ 5 A

d. *Bataz beste zenbat*

Eredu honetakoak, % 8,196.

3.1.2. Ezagarri zabalak

- a. Silabetan: lehenengo hiru piezak zehatzak dira; ez hala beste biak. Eta silaba bateko balantza dago, nahiz gora nahiz behera, funtsezko eskemarekin ez-zehatzak erkatuz gero.
- b. Diskurtsu poetikoaren garapenerako: hamairu silabetako estikoek eta bi puntuak ezarririko legepean, perpausa laburrez eta gutxiz jokatu nahi izan du autoreak.
- c. Estiloan: malgutasuna, bizitasuna eta eskuarki zama erretorikorik ezagutzen ez duen eredu metrikoa.

---

(5) *Euskal baladak* bilduma hau askotan aipatu beharra daukagunez, laburdurak erabiliz egingo ditugu testu aipamenak: EB eta orrialdea, beti bigarren tomoa izango delarik, besterik adierazi ezean.

3.1.3. Izendapena

Bertsolaritzatik hartua. (Ikus gure AEL, 148 or.) (6).

3.2. ZORTZIKO TXIKIA

3.2.1. Datuak

a. *Ereduak*

- “Atarratze Jauregian” (EB, 72-76 or.).
- “Judu Herratua” (EB, 116-120 or.).
- “Apostua” (EB, 212-213 or.).
- “Bordaxuriren kantua” (EB, 214-216 or.).
- “Desertura” (EB, 217-218 or.).
- “Estudiante kondenatua” (EB, 218-219 or.).
- “Harizpe Jenerala” (EB, 223-224 or.).
- “Jose de Larrinaga” (EB, 224-227 or.).
- “Mandamentuak” (EB, 228 or.).
- “Markesaren alaba” (EB, 229-231 or.).
- “Montebideoko bertsoak” (EB, 232-234 or.).

b. *Adibideak*

“Atharratz jauregian bi zitroin doratü Ongriako Erregek batto dü galthatü Arrapostü ükhen dü eztirela huntü huntü direnian batto ükhenen dü. (EB, 72 or.).	Atharratzeko hiria hiri ordoki hur handi bat badizü alde bateti Errege bidia erdi erditi Maria Maidalena beste aldeti” (EB, 72 or.).
--	--

“Ote da nundu huntan deusere gai denik
judu herratiari konpari daitenik?
Nik ez dut uste baden nehon miserablerik
haren zortziari hurbil daitekenik”.
(EB, 116 or.)

---

(6) AEL laburdurak gure *Ahozko euskal literatura* adierazten du, gorago aipatu dugun hori.

“Astelehen goizian
 Santa Klairan nintzan
 bai eta gaiherditan
 phena handitan
 xori bat jin zereitan
 abertitzera
 gai hura izanen zela
 oi ene malura”
 (EB, 217 or.).

c. *Eskema metrikoak*

– “Atharratz jauregian”:

7 -/ 6 A/ 7 -/ 6 A/ 7 -/ 6 A/ 6 -/ 6 A

– “Atharratzeko hiria”:

7 -/ 5 A/ 7 -/ 5 A/ 6 -/ 5 A/ 7 -/ 5 A

– “Ote da mundu huntan”:

13 (7/6) A/ 13 (7/6) A/ 13 (7/6) A/ 12 (6/6) A

– “Astelehen goizian”:

7 -/ 6 A/ 7 -/ 5 A/ 7 -/ 5 B/ 7 -/ 6 B

d. *Bataz beste zenbat*

Eredu honetakoak: % 18,032. Bi eredu bakarrik kontapoesia zaha-
 rrekoak; gainerakoak bertsoaritzan sartzen direnak.

3.2.2. **Ezaugarri zabalak**

- Silabetan: Zortzi eredu zehatzak dira silabetan, hiru ez-zehatzak. Eta silaba bateko balantza dago, gora nahiz behera, funtsezko eskemarekin ez-zehatzok konparatzen baditugu.
- Diskurtso poetikoaren garapenerako: hamairu silabatako estiko-
 ak diren arren, beraz perpausa laburrak egin beharra eskuarki,
 bestalde lau puntuek perpausa ugari sartu beharra dakar ere-
 duak, alderdi morfosintaktikoa areagotuz, eta estilistika aldatuz.
- Estiloan: eredu ertaina da malgutasunean, hala ere bizia, nahiz
 eta ugaritasuna gogoan behar den jokatu.

3.2.3. **Izendapena**

Bertsolaritzatik hartua, herrian erroituriko izena (AEL, 146 or.).

3.3. HAMARREKO TXIKIA

3.3.1. Datuak

a. *Eredua*

“Hamalau heriotzena” (EB, 220-223 or.).

b. *Adibidea*

“Bertso berri batzuek
ditut aterako
Munduko kriaturen
eskarmenturako;
grazia eskatzen dizut
Jauna, artarako
zeren arkitzen zadan
motiboa franko
pekatore aundi bat
izan naizalako”
(EB, 220 or.).

c. *Eskema metrikoa*

- 7 -/ 6 A/ 7 -/ 6 A/ 7 -/ 6 A/ 7 -/ 6 A/ 7 -/ 6 A

d. *Bataz beste zenbat*

Eredu honetakoak, % 1,639. Bertsolaritzaren esparrukoa.

3.3.2. Ezaugarri zabalak

a. Eredu bakarra eta berau zehatza silabetan.

b. Diskurtso poetikoaren garapenerako: puntutik puntura hamairu silabatako estikoak, eta beraz perpausa laburrak, nahiz bakunak nahiz menpekoak. Bost puntuek berekin dute perpausen ugaritasuna ere, estrofako esaldien unitatea aberatsa gertatzen dela, eta ñabardura estilistiko jakinak.

c. Estiloan: malgutasun gutxiago kondairarako, osagai gehiago lirikarako, errimen gozotasunera isuriz.

3.3.3. Izendapena

Bertsolaritzatik hartua, herrian erroturiko izena delarik (AEL, 146 or.).

3.4. LAUKO NAGUSIA

3.4.1. Datuak

a. *Ereduak*

“Juan De Flores” (EB, 113 or.).

“Kristau onak” (EB, 191-192 or.).

“Arantzazura” (EB, 186-188 or.).

b. *Adibideak*

“Anaiari gaztigatu nion
isilik karta batean
ea lagunduko zidan ez
gizona ortzitzen lurrean”
(EB, 113 or.).

“Kristinau onak bear luke
jaian-jaian pentsadu
aste guztian zeinbat bider
ein ote daben pekatu”
(EB, 190 or.).

“Arantzura egin dut promes
ero gau ero egunez
ero gau ero egunez eta
oinutsean ta dolorez”
(EB, 186 or.).

c. *Eskema metrikoak*

– “Juan de Flores”

9 -/ 8 A/ 9 -/ 8 A

9 -/ 8 A/ 9 -/ 8 A

– “Kristinau onak”

9 -/ 7 A/ 9 -/ 8 A

10 -/ 8 A/ 10 -/ 8 A

– “Arantzazura”

10 -/ 8 A/ 10 -/ 8 A

d. *Bataz beste zenbat*

Eredu honetakoak, % 4,918. Kontapoesia tradizionalakoak.

3.4.2. Ezaugarri zabalak

- a. Silabetan: Bi eredu ez-zehatzak dira, bat zehatza silabetan. Eta silaba bateko balantza dago, nahiz gora nahiz behera, bertso-lerro ez-zehatzak funtsezko ereduaz konparatzen badira.
- b. Diskurtsu poetikoaren garapenerako: hemezortzi silabatako estikoek esaldi hornituagoak ontzera daramate kantaria, nahiz eta bi puntuek asko mugatu perpaus aberastasuna.

- c. Estiloan: malgutasuna kondairarako, bizitasuna unitate estrofi-koak eraikitzeke, zama-erretorikoak uxatuz.

3.4.3. Izendapena

Bertsolaritzatik hartua (AEL, 142-143 or.).

3.5. ZORTZIKO NAGUSIA

3.5.1. Datuak

a. *Ereduak*

“Egun bereko alarguntsa” (EB, 84-86 or.).

“Pulunpa” (EB, 243 or.).

b. *Adibideak*

<p>“Goizian goizik jeiki nündüzün espusa nintzan goizian; bai eta zetaz ere beztitü ekhia jelkhi zenian; etxek'andere zabal nündüzün egüerdi erditan bai eta ere alharguntsa gazte ekhia sarthü zenian” (EB, 84 or.).</p>	<p>“Mila zortzi ehun eta berrogei eta bigarrena uztail hilabetearen hamaseigarren eguna kantu berri xarmagarri hau eman izan nituiena sujet bat errekontraturik zitekeien ederrena” (EB, 243 or.).</p>
---	--

c. *Eskema metrikoak*

– “Egun bereko alarguntsa”.

10 -/ 8 A/ 10 -/ 8 A/ 10 -/ 7 A/ 10 -/ 8 A

– “Pulunpa”

8 -/ 8 A/ 9 -/ 8 A/ 9 -/ 8 A/ 9 -/ 8 A

d. *Bataz beste zenbat*

Eredu honetakoak, % 3,278. Bat kontapoesia zaharrekoa, bestea bertsolaritzakoa.

3.5.2. Ezaugarri zabalak

- a. Silabetan: Ez dira zehatzak, ez bata eta ez bestea. Silaben balantza eta gorabehera, funtsezko ereduaren arabera, silaba bateko aldea nabari da.

- b. Diskurtsu poetikoaren garapena: Hemezortzi silabatako estikoek eta lau puntuek esaldi luzeak egiteko posibilitatea dakarte, eta gainera, perpausa multzo ongi egituratua eskatzen da.
- c. Estiloan: Erretorikarako isuria ezartzen du estrofaren egiturak, nahiz eta lehengo kasuan oso testu trinkotua gertatu, latza beza-hin aberatsa.

3.5.3. Izendapena

Bertsolarizatik hartua, eta usarioan asko erabilia (AEL, 142-143 or.).

3.6. SEIKO NAGUSI HAUTSIA

3.6.1. Datuak

- a. *Eredua*
 “Pasioko bertsoak” (EB, 234-241 or.).
- b. *Adibidea*
 “Jesukristori kendu ezker
 pekatuakin bizitza
 baldin ez badet negar egiten
 arrizkoa det biotza
 Guziok lagun
 kanta dezagun
 bere penazko eriotza”
 (EB, 234 or.).
- c. *Eskema metrikoa*
 10 -/ 8 A/ 10 -/ 8 A/ 5 B/ 5 B/ 8 A
- d. *Bataz beste zenbat*
 Eredu honetakoak, % 1,639. Eliz tradiziokoa.

3.6.2. Ezagarrri zabalak

- a. Silabetan: zehatza. Aita Agustin Basterretxearen (1700-1761) sorta ezaguna dugu, gipuzkeratua.
- b. Diskurtsu poetikoaren garapenerako: molde nagusikoen efektua dago, distikoen luze-laburrez, eta puntuen eraginez. Baina hausturak berritasuna ematen dio eta bizitasuna, tuntunaren nekea arinduz.

- c. Estiloan: estrofaren azkenak erritmo berria hartzean, badirudi azken esaldiaren karga eta indarrak bulko berri bat hartzen duela, hausturaren eraginez.

3.6.3. Izendapena

Bertsolaritzatik egokituz hartua (AEL, 160-161 or.).

3.7. KOPLA

3.7.1. Datuak

a. *Ereduak*

“Andre Emilia” (EB, 67-69 or.).

“Bereterretxen khantoria” (EB, 79-81 or.).

“Pedro Karlos Mendi” (EB, 241-242 or.).

“Urrutiako Anderea” (EB, 175-177 or.).

b. *Adibideak*

“Andr’Emili’ andre gora,
Ecin diro eguirik ora
Artoric jorra hain guti,
Bihoa mairu herrin gora”
(EB, 67 or.).

“Urteak zonbat egun tu?
Sorak kainbat zinta tu:
erdiak ditu Probidorenak
beste erdiak Urttik emanak”
(EB, 241 or.).

“Haltzak eztü bihotzik
ez gaztanberak ezürrik.
Enian uste erraiten ziela
aitunen semek gezurrik”
(EB, 79 or.).

“Sorthu nintzan Etxausian
hazi Garatian Agerrian
eskolatu Baiunian
madamatu Urrutian”
(EB, 175 or.).

c. *Eskema metrikoak*

- “Andre Emilia”
8 A/ 8 A/ 8 -/ 8 A
- “Bereterretxen khantoria”
7 A/ 8 A/ 10 -/ 8 A
- “Pedro Karlos Mendi”
8 A/ 7 A/ 10 B/ 9 B
- “Urrutiako Anderea”
8 A/ 8 A/ 8 A/ 8 A
8 A/ 8 A/ 8 -/ 8 A
8 A/ 8 A/ 9 -/ 8 A
8 A/ 8 A/ 11 -/ 8 A

d. *Bataz beste zenbat*

Eredu honetakoak: % 6,557. Kontapoesia zaharretan.

3.7.2. **Ezaugarri zabalak**

- a. Silabetan: ez dira zehatzak silabetan. Balantza edo fluktuazioa, bat gora, bat behera, funtsezko ereduarekin erkatzen baditugu eskemak. Puntu aldaketarik ere agertzen da hirugarrenean, agian erosioaren eraginpean.
- b. Diskurtsu poetikoaren garapenerako: Hasierako distikoe (8 A/ 8 A) horiek, estilizatorako bide, ematen dute. Eta bigarren partea molde nagusiaren bukaera da. Bi parte ditu eredu honek.
- c. Estiloa: prestaera eta errematea ditu: malgutasuna kontarako, zorroztasuna aforismorako, bizitasuna pentsamolderako.

3.7.3. **Izendapena**

Herri-literaturan ohizko deitura (AEL, 156 or.).

3.8. **KOPLA NAGUSIA**3.8.1. **Datuak**a. *Ereduak*

“Aphez beltxaren kantua” (EB, 210-212 or.).

“Ene mutilik ttipiena” (EB, 88-90 or.).

“Jaun Barua” (EB, 110-111 or.).

“Musde Sarri” (EB, 129-133 or.).

b. *Adibideak*

“Igande mezak erraitan
Harrixuriko gainian
eskopeta kargatu nuen
neuretzat zorigaitzian
bai eta ere deskargatu
aphez beltxaren gainian”
(EB, 210 or.).

“Jaun Barua aspaldin
xedera bat edätü zin.
Txori eijer bat atzaman düzü
Paueko seroren konbentin.
Orai harekin lotzen düzü
aspaldian desir beitzin”
(EB, 110 or.).

“Ene mutilik ttipiena
ene mutilik maitena
habil hara ta habil hunat
mastaño horren gainera
mastaño horren gainerat eta
ageri denez leihorra”
(EB, 88 or.).

“Urzo luma gris gaixoa
ore bidaian bahoia
batzen bazaik Musde Sarri
jaun apetitu hun hori
begiz ikhusten balin bahai
Petiriñerat bahoia”
(EB, 129 or.).

c. *Eskema metrikoak*

- “Apez beltxaren kantua”
9 A/ 8 A/ 9 -/ 8 A/ 9 -/ 8 A
- “Ene mutilik ttipiena”
9 A/ 8 A/ 9 -/ 8 B/ 10 -/ 8 B
- “Jaun Baruak”
7 A/ 8 A/ 10 -/ 9 A/ 9 -/ 8 A
- “Musde Sarri”
8 A/ 8 A/ 8 -/ 8 -/ 9 -/ 8 A

d. *Bataz beste zenbat*

Molde honetakoak: % 6,557. Bertsolaritza ezaguneraren aurreko tradizioetik dirudienez.

3.8.2. **Ezaugarri zabalak**

- a. Silabetan: ez dago zehaztasunik. Balantza edo fluktuazioa silaba batekoa, funtsezko ereduari atxekiz. Puntu aldaketarik ere badago.
- b. Diskurtso poetikoaren garapenerako: sarrerako distikoa eta gero molde nagusiaren haritik.
- c. Estiloan: sarrera estiliztua, eta ondoren multzo ugaritako erai-kuntza testuala, erabilgai erretorikoak barne.

3.8.3. **Izendapena**

Bertsolaritzatik hartua, baina erro jakinik gabea (AEL 156).

3.9. **BIKO BERDINA HAMABI SILABEZ**3.9.1. **Datuak**

- a. *Eredua*
“Ura isuririk” (EB, 173 or.).
- b. *Adibidea*
“Ura ixuririk sorginen bidean
dohaina bildu dut Bazko arratsean”
(EB, 173 or.).
- c. *Eskema metrikoa*
12 (6/6) A
12 (6/6) A

d. *Bataz beste zenbat*

Eredu honetakoak: % 1,639. Bertsolaritzatik at.

3.9.2. **Ezaugarri zabalak**

- a. Silabetan: zehatza, balantzarik gabea. Puntuak finko.
- b. Diskurtsu poetikoaren garapenerako: bi eten ditu eta lau multzotan banatzen dira perpausak, bakunak nahiz menpekoak.
- c. Estiloa: esentzialdua, behar-beharrezko materialeak erabiltzen dituen. Malgutasuna baino nabariago du trinkotasuna. Eskematua.

3.9.3. **Izendapena**

Bertsolaritzatik hartua, baina errotu gabeko deitura (AEL, 163-165 or.).

3.10. **MOLDE BEREZIAK**3.10.1. **Datuak**a. *Ereduak*

“Anderea gorarik” (EB, 63-65 or.).

“Martin Bañez Artazubiagaren eresia” (EB, 36 or.).

b. *Adibideak*

“Anderia gorarik zaude leihoan
zure senharra behera da Frantzian.

Hura handik jin daiteken artian
eskutari ni har nezazu etxian”

(EB, 63 or.).

“Oñetaco lurrau jabilta icara,
Lau araguioc an verala,
Martin Bañes Ybarretan il dala”
(EB, 35 or.).

c. *Eskema metrikoak*

– “Anderia gorarik”

12 (7/5) A/ 12 (5/7) A/ 12 (6/6) A/ 12 (5/7) A

– “Martin Bañez...”

11 A/ 11 A/ 11 A (1. estrof.)

12 B/ 10 B/ 11 B (2. estrof.)

d. *Bataz beste*

Eredu honetakoak: % 3,278. Kontapoesia tradiziozkoak.

3.10.2. **Ezaugarri zabalak**

- Modulu finkoak dira silaben aldetik; ez hala etenen aldetik, behar bada.
- Silaben eta puntuen aldetik zortziko txikitik hurbil den eredia dirudi, eta beraz, antzeko eragina dute diskurtsu poetikoaren garapenean eta estiloan.

3.10.3. **Izendapena**

Bertsolaritzatik hartua (AEL, 165 or.).

3.11.1. **MOLDEAK NAHASIAN****ZAZPIKO BERDINA PUNTUTAN ALDAKOR**a. *Eredua*

“Ahetzeko Anderea” (EB, 39-42 or.).

b. *Adibideak*

“Hauzeko anderia
Urrutian khorpitzez
hor dü bere büria
kanpoan da bihotzez”.

“Nor dü bere maitia?
Nahi nüke egia.
Jinkoak nahi badü
hilzia ükhenen dü”
(EB, 39 or.).

c. *Eskema metrikoak*

7 A/ 7 B/ 7 A/ 7 B
7 A/ 7 A/ 7 B/ 7 B

d. *Bataz beste zenbat*

Eredu honetakoak: % 1,639.

3.11.2. **Ezaugarriak**

Molde ertainarenak, molde txikiaren eta klasikoaren artekoak.

3.11.3. **Izendapena**

Bertsolaritzatik hartua, baina errorik gabeko deitura.

MOLDE NAGUSIA, KOPLA ETA TIRADA

- a. “Ama Birjina” (EB, 185-186 or.).
 “Marijesiak” (193-200 or.).
 “Miserere” (EB, 201-202 or.).
 “Birjina Arantzazukoa” (EB, 189-190 or.).
- b. *Ezaugarriak*
 Denen konbinaketek ezarririkoak.
- c. *Izendapena*
 Bertsolaritzatik eta erdal hiztegitik (“tirada”).
- d. *Zenbat*: % 6,557.

4. EREDU PARALELISTIKOAK**4.1. DEIKIAK PUNTUETAN ERREPIKATUZ****4.1.1. Datuak**

- a. *Ereduak*
 “Leisibatxo” (EB, 124-127 or.).
 “Urtsua” (EB, 179-181 or.).
- b. *Adibideak*

“Xinkoak dizula egun ona andere aurena. Bai eta zuri ere jaunaia zalduna. Bokata latsan ari zira andere aurena? Ekusi badukezu jaunaia zalduna” (EB, 124 or.).	“Kalian zer berri da ene anaia jauna? Zu añaña zarella ene arreba Ioana. Zertaik zautu dadate ene anaia jauna? Kotilluna laburtu nere arreba Ioana” (EB, 124 or.).
--	--
- c. *Deikiak*
 “andere aurena” eta “jaunaia zalduna”
 “ene anaia jauna” eta “ene arreba Ioana”.
- d. *Bataz beste zenbat*
 Eredu honetakoak: % 3,278. Kontapoesia tradiziozkoak.

4.1.2. **Ezaugarri zabalak**

- a. Estrofaren ikuspegi berria: punturik gabea eta bertso-lerro inpa-reetan bakarrik ehotzen delarik testua.
- b. Deikiaren aipamen ironikoa: maila soziala aipatzen da, edota solaskidearen izena eta ahaidetasuna. Baina azpitik intentzio maku-ragoak adierazten dira.

4.1.3. **Izendapena**

Asmatzekotan.

4.2. **ERDIAN ERRENKO BERTSO-LERRO BERA ERREPIKATUZ, BIHURKIA EGINEZ**

4.2.1. **Datuak**

- a. *Ereduak*
“Neska ontziratua” (EB, 137-139 or.).
- b. *Adibidea*
“Brodutzen ari nintzen
ene salan jarririk
aire bat entzun nuen
itsasoko aldetik
itsasoko aldetik
untzian kantaturik”
(EB, 137 or.).
- c. *Errepika*
“itsasoko aldetik”, “itsasoko aldetik”.
- d. *Bataz beste*
Eredu honetakoak: % 1,639.

4.2.2. **Ezaugarri zabalak**

- a. Bertso-lerroa errenko eta estrofaren barruan errepikatzeak, bihur-kiduna izateak, alderdi mnemoteknikoez eta sintaktikoez gainera, espresioa enfatizatzen duela onar daiteke.
- b. Gainerako egituretan estrofa ohizkoen eittea du diskurtsoaren garapenean eta ereduaren estiloan.

4.2.3. **Izendapena**

Asmatzekotan oraindik.

4.3. **ERDIAN ALTERNATZIAN BERTSO-LERRO BERA ERREPIKATUZ, BIHURKIA EGINEZ**

4.3.1. **Datuak**

a. *Eredua*

“Fraide txar batek” (EB, 151-154 or.).

b. *Adibidea*

“Fraide txar batek jakin zuen
etxekandre bat gaizki zela
haren senarra hor ez baitzen
kyrie, kyrie
haren senarra hor ez baitzen
a la mezon
kyrie eleison”
(EB, 151 or.).

c. *Errepikak*

“haren senarra hor baitzen” eta “haren senarra hor ez baitzen”
“kyrie” eta “kyrie” eta “kyrie eleison”.

d. *Bataz beste zenbat*

Eredu honetakoak: % 1,639.

4.3.2. **Ezaugarri zabalak**

- a. Enfasi berezia ematen dio bihurkiduna izateak.
- b. Hitz arrotzak tartekatzea prozedura ezaguna dugu herri-literaturan estilazioa sortzeko, ironia oraindik areagotuz.
- c. Errepikak leku handia dute pentsamenduaren erritmoan.

4.3.3. **Izendapena**

Asmatzekotan baina izen propia eraman dezake (“Gizona saskian”).

4.4. ESTRIBILOA ERREPIKATUZ

4.4.1. Datuak

a. *Eredua*

“Peru gurea” (EB, 148-149 or.).

b. *Adibidea*

“Londresen dot neuk senarra
zirin bedarrak ekarten.
Bera andik dan artean
gu emen dantza gaitezen.
Oi au egia!
daigun jira bi Maria”
(EB, 148 or.).

c. *Errepika*

“Oi au egia!
daigun jira bi Maria”.

d. *Bataz beste zenbat*

Eredu honetakoak: % 1,639.

4.4.2. Ezaugarri zabalak

- Estribiloa denez, koroa dakar gogora.
- Laburragoa denez, erritmoa hausten du, esklamaketak sartuz.
- Ironia azpimarra daiteke, eta dantza giroa.

4.4.3. Izendapena

Erabakitzekotan, agian.

4.5. ESTROFEN HASIERAN DEIKIAK ERREPIKATUZ

4.5.1. Datuak

a. *Eredua*

“Errege Jan” (EB, 92-95 or.).

b. *Adibidea*

“Ene ama, othoi, errazu
mithil horiek zer duten.
Ene alhaba, deüjerik ez
zamari beltza galduriken.

Ene ama, othoi, errazu
neskato horiek zer duten.
Ene alhaba, deüjerik ez
zilhar unzi bat hautse duten”
(EB, 92 or.).

c. *Errepikak*

“Ene ama” eta “ene-alhaba”.

d. *Bataz beste zenbat*

Eredu honetakoak: % 1,639.

4.5.2. **Ezaugarri zabalak**

- a. Deiekiek kondairaren progresioa eta aurrerapena markatzen dute, egitura paralelistikoa emanez kantu osoari.
- b. Elkarrizketaren egitura, alternantzia markatuz, eta solaskideen barne-egoera ispilatuz: jakinmina eta ezkutatu beharra.

5. **MONORRIMO ANDANAK**

Gorago esan dugunez, modulu finkoak dira silabetan eta puntutan, baina ez hala bertso-lerrotan. Horrelako bertso ereduak erabili izan zen Espainiako “cantares de gesta” izeneko kontapoesian. Joera beratsua aurki daiteke euskarazkoetan ere.

5.1. **MOLDE NAGUSITIK**5.1.1. **Datuak**a. *Ereduak*

- “Amoros baztertua” (EB, 52-54 or.).
- “Ana Juanixe” (EB, 56-59 or.).
- “Lantzarena” (EB, 122-123 or.).
- “Testamentuarena” (EB, 167-170 or.).
- “Leloren kanta” (EB, 263-264 or.).

b. *Adibideak*

Egun batian ni banenguan
kostela kostel gaiñian.
Ni banenguan kostel saltzian
ezpabe gari saltzian.
Iru damatxu etorri ziran
bata bestien atzian
irugarrenak pregunta eustan
gariak zegan zirian.

Bestientako dirutan eta
zuretzat laztan trukian.
Ez nagizula lotsatu arren
onelan plaza betian
onelan plaza betian eta
ainbeste jente artian...”
(EB, 56 or.).

“Izar ederrak argi egiten dau
zeru altuan bakarrik.
Ezta bakarrik, lagunak ditu
Jaun Zerukoak emorik.
Zazpi aingeru aldean ditu
zortzigarrena gaixorik;
zazpi mediku ekarri deutsez
India Madriletatik.

Arek igarri, arek igarri
nundik dagoan gaixorik:
amoreminak badituz onek
errai artean sarturik.
Guzurra diño mediku onek
Nik eztot amore miñik...”
(EB, 167-168 or.).

c. *Eskema metrikoa*

10 -/ 8 A/ 10 -/ 8 A/ 10 -/ 8 A/ 10 -/ 8 A etc.

d. *Bataz beste zenbat*

Eredu honetakoak: % 8,196.

5.1.2. **Ezaugarri zabalak**

- Puntuetan atzizkiak erabiltzeko joera nabari da: “Ana Juanixe”-k eta “Lantzarenak” beti “an” atzizkia bakarrik sartuz; “Amoros baztertuak” “an” atzizkia eta “tzen” gerundioko aditz atzizkia erabiliz; eta “Leloren kanta” hitzen erroetan hoskidetza oinarrituz. “Testamentuarena”-k “rik” eta “tik” atzizkiak sartu arren, badarabil beste punturik ere.
- Puntu jakinetako estrofaren dinamika hausten da, errematearen egiteko nagusia ezkutaraziz. Diskurtsoaren garapena ez dago hain loturik estrofaren modulu jakinari.
- Estiloan: mnemotekniaren eta teknika zaharren presentzia gehiago nabari da eskuarki.

5.1.3. **Izendapena**

Deskriptiboa: monorrismo andana molde nagusitik.

5.2. MOLDE TXIKITIK

5.2.1. Datuak

a. *Eredua*

“Orriak airez aire” (EB, 202-204 or.).

b. *Adibidea*

“Orriak airez aire
ifartxo dultzea
landa mintz ederrean
doan errekea.
Antxe topadu neban
Birjina Maria
orraztuten zebala
buruko ulea.
Etzan a ulea ez
ezpada urrea
ulondo bakotxeko
zerion perlea...”
(EB, 202 or.).

c. *Eskema metrikoa*

7 -/ 6 A/ 7 -/ 6 A/ 7 -/ 6 A/ 7 -/ 6 A/ 7-/ 6 A...

d. *Bataz beste*

Eredua honetakoak: % 1,639.

5.2.2. Ezaugarri zabalak

Aurreko ereduaren haritik. Behar bada, ez hainbeste teknika zaharretatik.

5.2.3. Izendapena

Deskriptiboa: monorrismo andana molde txikitik.

6. ESTROFA PERIODOTUAK

Modulu finkoak nahi dugu esan bertso-lerrotan eta puntutan, ez hala silabetan. Eta balantza eta fluktuazioa silaba bateko eta bikoa baino handiagoa gertatu ohi da, batez ere zenbait aldaeratan.

6.1. ESTROFA PERIODOTUA

6.1.1. Datuak

- a. *Eredua*
 “Hiru kapitainak” (EB, 107-108 or.).
- b. *Adibidea*
 “Elorri xuriaren azpian
 anderea lokartu
 arrosa bezain eder
 elurra bezain xuririk
 hiru kapitainek hor deramate
 gortez enganaturik”
 (EB, 107 or.).
- c. *Eskema metrikoa*
 10 -/ 7 -/ 7 -/ 8 A/ 11 -/ 7 A
- d. *Bataz beste zenbat*
 Eredu honetakoak: % 1,639.

6.1.2. Ezaugarri zabalak

- a. Estrofaren egiturari jarraitzen zaio, seikoaren moldeari atxekiz.
- b. Kantatzerakoan, melodiak ere sei segmento ditu, berauen aplikazioa kantu semitonatua bailitzan egiten delarik. Horregatik periodotua deitu diogu.
- c. Estilo berezia du: malgutasuna eta deklamatzeko ahalpidea.

6.1.3. Izendapena

Deskriptiboa: estrofa periodotua.

7. PERIODOAK

Modulu finkoak dira puntutan, ez, ordea, hala silabetan eta bertso-lerrotan. Guk ongi ezagutzen ez dugun metrikaz baliatzen dena, seguru aski. Periodo erritmikoak andana monorrimotan garatuak.

7.1. PERIODOAK

7.1.1. Datuak

a. *Ereduak*

- “Aldaztorrea” (EB, 44 or.).
- “Alostorrea” (EB, 47-49 or.).
- “Sandailia” (EB, 19 or.).
- “Aramaioko kanta” (EB, 21 or.).
- “Arrasateko erreketak” (EB, 23-24 or.).
- “Milia Lasturko” (EB, 33-34 or.).
- “Salinasko Kondea” (EB, 28-30 or.).

c. *Adibidea*

“Aldaztorrean nengoenean
irra goruetan
etorri datan erroi zarra
grauetan.

Erroi zarra zer dakazu albiste?
Alamarkea galdu dala dinoe.
Galdu naz bada, alaba ditxa bagea.
Antxe nebazan oge ta bat lengusu ta nebea
arek baiño bearragoa aita neurea,
arek guztiak baiño azkarriago jaubea.

Zer diñona, puerka lotsa bagea?
azkanengo esan dona jaubea?
esan bebanan lenengotatik jaubea
izango ebanan Aldaztorrean partea” [...] (EB, 44 or.).

d. *Bataz beste zenbat*

Eredu honetakoak: % 11,475.

c. *Eskema metrikoa*

10 -/ 6 A/ 9 -/ 3 A
11 B/ 12 B/ 13 C/ 16 C/ 13 C/ 15 C
12 C/ 11 C/ 13 C/ 13 C [...]]
13 C/ 11 C/ 12 D/ 12 D/ 11 C/ 13 C
13 E/ 11 E/ 13 C/ 12 C
13 F/ 13 F/ 9 G/ 12 G

Oharra: gainerako eskemak ez ditugu emango, gehiago luza ez gaitezen.

7.1.2. Ezaugarri zabalak

- a. Periodoka eraikitzen du modulu metrikoa.
- b. Eskuartean dugun eredu musikatua “Aldaztorrea” dugu. Musikaren alderdi historikoa alde batera utziz, Azkuek ematen digun bezala hartuz, melodiak eta testuak segmentoka aurreratzen dute, eta era semitonatuan abesten da, sarrerako arkuak, erdiko arkuak eta bukaerako arkuak errespetatzen direla. Gainerakoetan aireak ez du molde finkorik, konpasak errepikatzen direla diskurtsuak eskatzen duen eran.
- c. Hipotesi modura esan daiteke, beste testuok ere antzeko sistemaz baliatuko zirela beren poemak egituratzeko.

7.1.3. Izendapena

Eresiak edo zerbait horrelatsu izan beharko luke, beti ere metrika honen alderdi historiko-kulturalak gogoan.

8. LIBREAK

8.1. OSAGAI ERRITMIKOZ ERAIKIA

8.1.1. Datuak

- a. *Eredua*
“Altabiskarko kantua” (EB, 261-263 or.).
- b. *Adibidea*
“Oihu bat aditua izan da
Eskualdunen mendien artetik,
Eta etxeke jaunak, bere athearen aintzinean xutik,
Ideki tu beharriak, eta erran du: Nor da hor? Zer nahi dautet?
Eta xakurra, bere nausiaren oinetan lo zaguena,
Alxatu da, eta karrasiz Altabiskarren inguruak bethe ditu”...
(EB, 261 or.).
- c. *Bataz beste zenbat*
Eredu honetrakoak: % 1,639.

8.1.2. Ezaugarri zabalak

Osagai erritmikoz, alderdi erretorikoz eta sinbologiaz eraikia.

8.1.3. **Izendapena**

Bertso librea.

8.2. **ENUMERATIBOA**

8.2.1. **Datuak**

a. *Eredua*

“San Martín” (EB, 158-165 or.).

b. *Adibidea*

“Esak hamabi.
Hamabi apostoluak
hamaika mila angeruak
hamar mandamentuak
bederatzi ordenamentuak
zortzi dira zeruak
zazpi sakramentuak
sei argileioak sei
Jesukristoren bost ilagak bost
lau ebanjelistiek lau
hiru trinidadia hiru
Erromako bi altarak bi
gure Jauna bera da bat
berak salbauko gaituzak”...
(EB, 161 or.).

c. *Bataz beste zenbat*

Eredu honetakoak: % 1,639.

8.2.2. **Ezaugarri zabalak**

- Kantu enumeratiboen teknika: zenbakien hurrenkeraz, katekesi sinbologiaz eta pilaketa sentsazioaz jokutzen du.
- Modulu progresiboak dira eskuarki, eta errepikaren balioan erai-kiak, teenta eta melopea modura errezitatuak, gorputz espresioa ere barne. Hemen, ordea, zenbakien edukin kateketikoa memorizatzen da. Zenbakien kristau sinbolismoa.

8.2.3. **Izendapena**

Gure folkloristek erabilia.

9. ONDORIOAK

Lehen-lehenik azpimarra daitekeena da, sei eratako modulu metrikoak daudela. Edota bestela esanik, estrofa ez dela neurkera molde bakarra, baizik eta ohizko estrofismoarenak ez diren beste efektu sikodinamikoak bilatzen direla, hala nola errepikena, tiradena, periodoena eta baita molde libreena ere.

Bigarrenik, estrofa direla, hala ere, modulu metrikorik erabiliena, 12 eredu dituelarik, % 63,934, guztira ia hirutatik bi. Eta estrofeetan, berriz, zortziko txikiak duela lehenetasuna, % 18,032 kopurua lortuz. Ondoren, proportzio txikiagoan, lauko txikia daukagu, % 8,196ra iristen delarik. Gero, maiztasun txikiagoz datoz koplak % 6,557, koplak nagusia % 6,557 eta moldeak nahasian, bigarren konbinaketa, % 6,557.

Hirugarrenik, eta estrofei gagozkielarik, bertsolariek erabiltzen dituzten moldeekin konparatuz gero, beste xehetasun hauek ateratzen zaizkigu: plazetan entzuten direnak baino molde laburragoak % 27,866 ditugu. Eta plazetan entzuten direnen bezalakoak % 36,227. Honek oro har esan nahi du estrofa luzeagoen kopurua laburragoen gainetik dagoela. Baina ez dugu ahaztu behar estrofa luzeak, hain zuzen, erdiak % 18,196, bertsolarien arlokoak direla, eta xehekiago esanik, hauetatik 9 "balada arruntak" sailekoak direla (7), XIX eta XX. bertsolaritzako "erromantze lazgarriak".

Laugarrenik, eredu askotxo dira batez beste periodoak izenburupean ezarri ditugunak: guztira 7, % 11,475. Inolako zehazketarik ez dugu egiten hor, oso urria delako metrika zaharraz dugun ezagutza, eta gehiago sakonduta ere erraz ez genituzkeelako bereziko hainbat puntu dudamudazko (8).

Bostgarrenik, ohizko estrofen barruan sartu ez ditugun modulu metrikoak % 36,065 ditugu. Hirutatik bat baino gehiago. Estrofa bezalaxe testu poetikoa zatibanatzen badute ere, zerbait bereizkuntza sartzen dute moldean, efektu berrinen bat lortuz: inoiz puntuen balioa aldatzen dute, beti berak errepikatuz; edota bihurkien eta errepiken efektua sartzen dute, bertso-lerro berberak bai hasieran, bai erdian, bai bukaeran, bai bakotxietan, bai bikotxietan errepikatuz, testu batberaren esanahiari ñabar-dura berri bat ezarriz; edota monorrismoak errenko behin eta berriz

(7) *Balada arruntak*. Ikus EB, 207-245 or.

(8) L. Michelena: *Textos arcaicos vascos*. "Minotauro". Madrid, 1964, 7 or. "Es una desgracia, para la restauración de los textos en verso, que nuestro conocimiento de la métrica vasca antigua sea tan rudimentario. Además, aun en el caso de que hubiéramos profundizado más en su estudio, no es fácil que llegáramos así a dirimir muchos puntos dudosos. En efecto, todo indica que el metro era irregular, anisosilábico, como en los cantares de gesta o en los romances juglarescos castellanos".

sartzeko joera erakusten da. Eta zeresanik ez, estrofako neurketak haus-ten direnean, nahiz periodoen bidetik abiatzean. Eta ahaztu gabe bertso libreek ere badutela parte, eta kantu enumeratiboen teknikak ere bai. Hitz batean esateko, eraskotako teknikak nabari direla euskal baladen modulu desberdinetan, estrofari hainbat ñabardura semiotiko eta efektu estetiko erantsiz.

Seigarren, eta azkenik, musikaren aldetiko euskal legea: poema bat, doinu bat. Puntu hau gure azterketetan sartzen ez bada ere, moduluen aniztasunak garamatza oharkizun hau betetzera. Banderizoen eta erosten zenbait kantu izan ezik, ezagunak ditugu gainerako kantuen doinuak. Eta kantutegietan ikusten denez, nahiz eta neurri berekoak izan baladak, hala ere desberdina da bakoitzaren melodia: ikus adibidez zortziko txikian ezarritako kantuen doinuak. Euskal baladistikan badirudi, neurri bereko testua, beste baten doinuarekin kanta ahal baledi ere, poemaren nortasunak oso berea duela, osagai propioa, musika eta airea berezia.